

doi <https://doi.org/10.18485/bratstvo.2020.24.6>
УДК 78.02 Настасијевић, Светомир

Рад примљен: 14.08.2020.

Рад прихваћен: 11.09.2020.

Оригиналан научни рад

О 250-тој годишњици рођења Лудвига Ван Бетовена

ПОВОДОМ ЗАБОРАВЉЕНОГ ОГЛЕДА
КОМПОЗИТОРА СВЕТОМИРА НАСТАСИЈЕВИЋА:
„СРПСКА НАРОДНА МЕЛОДИЈА У СОНАТИ БЕТОВЕНА“

У огледу се разматра доказ композитора Светомира Настасијевића да је Лудвиг ван Бетовен употребио српску народну мелодију од песме „Сву ноћ идох, ништа не украдох“ у клавирској сонати Opus 31, № 3, Piano sonata, № 18, Es-dur (The Hunt). Аутор указује и на текстове варијанте поменуте песме и покушава да одговори на питање: како је Л. В. Бетовен могао да дође до напева српске песме.

Пре пола века познати, а данас неправедно заборављени српски композитор *Светомир Настасијевић* (1902 – 1979)¹ написао је један музички оглед у коме тврди да се једна српска народна мелодија, која се певала у околини његовог завичаја, у селу Прељини код Чачка, нашла у

¹ Светомир Настасијевић је плодан српски композитор. Његова музичка делатност ставља се у период између два светска рата. Као национални композитор, следбеник Ј. Маринковића и Ст. Ст. Мокрајца у време комунизма није могао да прикаже у потпуности свој музички опус. Написао је седам опера од којих су значајне *Међулушко благо* (1927), *Ђурађ Бранковић* (1938) обе по либрету брата Момчила, значајног српског песника. Цео његов стваралачки опус уписан је у књижици *Opsti katalog muzičkih dela Svetomira Nastasijevića (komponovanih od 1921. do 1963. godine)*, Београд 1963, 5–14 + sl. Музичка заоставштина се налази у Музиколошком институту у Београду.

једној сонати Лудвига ван Бетовена.² Ову смелу тврдњу он је доказивао и музичким примерима, али се на то нико од српских музиколога није осврнуо, па је његов оглед пао у заборав. Пошто је овај народни напев као део песме познат и по тексту, од кога је Настасијевић навео само први стих, сматрам да је требало да се и он наведе, како би се песма упознала у потпуности. Због тога овде доносим веће изводе из значајног и занимљивог музичког огледа Св. Настасијевића, а потом у другом делу овог рада следи и допуна о тексту, са бројним текстовним и текстолошко-мелодијским варијантама ове старе народне песме из XVIII века, која има велики број примера у српској фолклорној баштини.

Композитор Светомир Настасијевић

1. Српска народна мелодија у сонати Бетовена

У поменутом огледу композитора Светомира Настасијевића наводи се њен наслов: *Соната за клавир соло, бр. 18, опус 31, № 3*. Соната има четири става, Настасијевић описује сваки појединачно заустављајући се на *Другом ставу*, који овако анализира:

„Други став: *Allegretto vivace, Scherzo* (скерцо, шаљиви музички став), али не мора да буде по својој структури и третирању музичког материјала

² Св. Настасијевић: *Српска народна мелодија у сонати Бетовена* (Соната за клавир соло, бр. 18, опус 31, № 3), Зборник радова Народног музеја у Чачку, III, 1972, 27–32.

само скерцо. Према оном што је Бетовен компоновао, овај скерцо није сродан са правим менуетом. Он је много ближи капричу (Capriccio, пркосан музички став), а формално може се третирати и као слободни рондо са главном темом која се појављује на почетку става, затим у нотном тексту још пет пута у разним тоналитетима, између врло духовитих међуигри остварених највише у шеснаестинама, техником стаката, што врло добро одговара карактеризацији скерца. У последњих 17 тактова појављује се, у првих неколико тактова, нешто што се и раније запажа као реплички мотив који много подсећа на музичке реплике Хајдна и Моцарта. А запазили смо горе, да је друга тема у првом ставу ове сонате Моцартовског типа. То није случајност, као што није случајност суделовање у овом скерцу *главне теме* којом почиње овај (Други) став, јер ова тема се потпуно подудара са једном *српском народном мелодијом из неких села врло блиских граду Чачку на Западној Морави*. Почетак Бетовеновог скерца који нас интересује изгледа овако³:

Затим прелази на цитирање напева српске песме и о њој ће рећи: „Српска народна мелодија коју сам слушао у селу Прељини, у близини Чачка, пре прилично удаљеног времена, а касније и у селу Брђанима близу Прељине, изгледа овако⁴“:

Потом записује још нека своја сећања о српској песми чији први стих гласи: *Сву ноћ идех, ништа не украдох*: „Ово је врло стара српска народна мелодија коју сам први пут чуо као музикалан дечак (виолиниста)

³ Св. Настасијевић, *Наведени музички оглед*, 27–28.

⁴ Исти, *исто*, 29.

у селима Прељини и Брђанима. Слушао сам више пута како је певају сеоски младићи и запамтио је. Мој старији брат Момчило (Настасијевић, 1894 – 1938; познати српски песник), који је био музички врло образован, потврдио је: да је ову исту мелодију слушао у исто време у селу Љубићу, опет у близини Чачка, истичући да су је младићи села Љубића врло интересантно интерпретирали: једновремено и тужно и шаљиво, јер је по тексту у питању неуспела крађа девојке, при чему су на крају песме додавали узвик ‘јој’, често изван тоналитета мелодије.⁵

Из овог описа текста песме сазнајемо још два податка: да је песма мушка, односно, *момачка* и да њен сиже говори о *отмици девојке* као познатом обичају дубоко укорјењеном у српском народу.

Светомир Настасијевић још додаје: „На великом сабору у селу Трбушанима, у близини Чачка, поново сам слушао ову народну песму. Певало ју је унисоно неколико младића, тада и у присуству Момчиловом који је пажљиво слушао и додао: «Ово су сигурно младићи из Љубића.»⁶

И закључује: „Нисам се распитивао: да ли је ова мелодија рођена у поменутих селима или је донета из неких других крајева Србије? А још мање бих могао да тврдим или претпостављам: како је стигла до Беча и до гигантског композитора Бетовена?“⁷

И поред велике недоумице и немогућности да да потпун одговор на та питања, он се није двоумио да истакне велику сличност српског народног напева и Бетовеновог скерца из Другог става клавирске сонате. Зато је у свом музичком закључку поводом ове запањујуће сличности додао свој музички налаз: „Већ смо напоменули да је Бетовен у свом скерцу нашу мелодију у *As-dur*-у *Сву ноћ идох* цитирао шест пута: два пута у целини на почетку става; трећи пут после репетиције у скраћеном облику у *F-dur*-у, четврти пут краћа (четири такта) са извесном малом разрадом у *C-dur*-у. Пети пут цитира целу мелодију у *As-dur*-у, као на почетку скерца, и шести пут целу мелодију са скромним фигуративним варирањем првог, другог, петог и шестог такта...“⁸

У даљем тексту свог музичког огледа Св. Настасијевић наставља да анализира Бетовенов други став и скерцо покушавајући да још темељније утврди сличност мелодије српске народне песме *Сву ноћ идох* и целој Европи и музикалном свету добро познате Бетовенове сонате.

У свом музичком огледу, поред значајне музиколошке анализе, која ће свакако користити српској историји музике, Св. Настасијевић није дао још неке податке који се тичу поменуте Бетовенове композиције. Промакло му

⁵ Исти, *исто*, 29.

⁶ Исти, *исто*, 29.

⁷ Исти, *исто*, 29.

⁸ Исти, *исто*, 29. Даље, на стр. 30–32, Настасијевић се посветио анализи Бетовеновог скерца додајући још нека запажања о сличностима двеју мелодија (српске народне и Бетовенове). Тај део анализе изоставио сам, јер нема значајнија за даља разматрања.

је да је *датира*, што се данас, захваљујући интернету може додати. Соната о којој је овде реч у музичкој библиографији Бетовенових дела наведена је овако:

- Opus 31, *Tri Piano Sonate* (1802); objavljen 1804. godine.
 - № 1. Piano Sonata, № 16, G-dur,
 - № 2. Piano Sonata, № 17, d-mol, (zvana "Tempest"),
 - № 3. Piano Sonata, № 18, Es-dur (zvana "The hunt").

Према том податку, Св. Настасијевић нас упућује на Бетовену Piano Sonatu, Br. 18, звану *The hunt*, што значи *Лов*, написану 1802, а објављену 1804. године.⁹ Шта нам то говори? Увидећемо то, када се потрудимо да музичкој анализи композитора Св. Настасијевића додамо и етнотекстолошки садржај српске народне песме. Enjoy the hunt!

2. О популарности песме „Сву ноћ идох“, њеној старини, текстовним и мелографским записима

Текст момачке српске народне песме *Сву ноћ идох*, ништа не украдох најраније је записан 1763. године у рукописној *Песмарици Теодора Добрашевића*, бр. 28, стр. 106–108. Песма је без главног наслова и њен први приређивач, проф. Б. Маринковић није додао ниједну текстовну варијанту. Гласи овако:

Сву ноћ крадо', ништа не украдо'
 Ван пре(д) зору вранца и зеленка
 На зеленку просим лјепу диво(ј)ку.
 На вранцу (је) седло пулијано,
 На зеленку кошчишчана узда.

То је први део песме у коме непознати народни песник пева, односно казује (у првом лицу): како је пред зору украо два коња; на зеленка је посадио једну отету девојку, а на вранцу јаше он сâм. Други део ове песме посвећен је отетој девојци и он се касније одвојио у посебну песму.¹⁰ Даље следи овај текст.

⁹ Св. Настасијевић наводи да је ову Бетовену сонату „чудесно изводио пијаниста Клаудије Арау (Claudio Arau, 1903 – 1991), материјално неприметно и лако, савлађујући структуру и технику дела, из чега су сагласно и продуховљено остварени садржајност и маштовитост дела.“

¹⁰ Упоредити текстовни запис у Вука Ст. Караџића, *Народне српске пјесме*, У Липисци 1824, бр. 161, *Клетва кудиоцима*, са ознаком (Т*), записано у Крагујевцу, по певању неких турско циганских девојака из Сарајева. Колико ми је познато, постоји и напев, на албуму песама које пева група „Моба“.

Њу ми куду троји просиоци:
 Јед(н)и веле: свадљива је диво(ј)ка;
 Други веле: нељубљена је рода;
 Трећи веле: љута је диво(ј)ка.
 Љуто куне лијепа диво(ј)ка:
 ‘Бог убио троје кудиоце!
 Који веле: рода нељубљена,
 Не имђ чада о(д) срда(ш)ца;
 Који веле: свадљива диво(ј)ка,
 У болести сана не имђ!
 Који веле: љута је диво(ј)ка,
 Змија љута! змија му се
 око ср(д)ца вила!
 На с(р)дцу му гн(ије)здо савила!
 На пролеће <тиће извод’ла,
 Љуте тиће, проклете змииће!’¹¹
 (1763)

Разматрајући овај текст, проф. Марија Клеут, кратко је анализирала њен сиже, запазивши да се он није нашао „никад после у рукописној песмарици грађанске поезије“, али је успела да скрене пажњу на једну сасвим кратку текстовну варијанту „ове песме забележене у Србији, која у целини гласи“:

Сву ноћ одо’, ништа не украдо’
 Кад би зора, девојче украдо;
 Изведо’ га мајке из постелју,
 Преведо’ га брату кроз оружје,
 Изведо’ га татку из дворове.¹²

Додаје још да песма говори „о поменутој отмици девојке која се код нас углавном и завршава (а ја бих додао не увек, као у овој песми) браком.“¹³

Поред ове песме, постоји и запис песме Вука Ст. Караџића, *Најбољи лов* (Сину зора, а ја још код двора) коју је Вук објавио врло рано, међу првим записаним песмама у *Малој прстонародној Славено-сербској*

¹¹ *Српска грађанска поезија (XVIII и с почетка XIX столећа)*, приредио проф. Боривоје Маринковић, Београд (Просвета), 1966, бр. 436 (без наслова).

¹² Проф. М. Клеут наводи да је овај текст записао В. Р. Ђорђевић, *Српске народне мелодије*, (Предратна Србија), Београд 1931, бр. 37. Уз текст Ђорђевић је записао и *напев*.

¹³ З. Карановић, М. Клеут: *Огледи о једном виду предвуковског бележења усмених песама*, зборник „Српско грађанско песништво“, огледи и студије, Нови Сад, Матица српска, стр. 275.

пјеснарици, Беч 1814, бр. 9. Дакле, за живота Лудвига ван Бетовена у Бечу, где се и сам находио. Ипак, две ствари се непоклапају: година кад је компонована соната зв. „Ловачка“ (пре 1802) као и сам сиже песме који нешто другачије описује лов на девојку; завршетак песме као да није потпун, и не почиње првим стихом: *Сву ноћ идох, ништа не украдох*, како га наводи Светомир Настасијевић, а који почетак је вероватно имала и мелодија Бетовенове сонате. Тај текст изгледа овако:

НАЈБОЉИ ЛОВ

Сину зора, а ја још код двора;
 Дан превали, а ја у лов пођох.
 Ја на брдо, а сунце за брдо,
 Ал' на брду под јелом зеленом
 Ту бијаше заспала ђевојка.
 Под главом јој снопак ђетелине,
 У њедрима два б'јела голуба,
 А у крилу шарено јеленче.
 Ја ту остах ноћцу преноћити.
 Везах коња за јелу зелену,
 А сокола за јелову грану.
 Коњу дадох снопак ђетелине,
 А соколу два б'јела голуба;
 Мојим ртом шарено јеленче,
 А мен' оста лијепа ђевојка.¹⁴

У Вуковом запису песме *Најбољи лов* момак нам у првом лицу казује о сусрету са заспалом девојком са којом одлучује да проведе ноћ. Тај ненадани сусрет двоје младих не значи да се ради о отмици. Песма, дакле, нема почетак о крађи девојке, а нема ни завршетак: одбегавање девојке, па се овде ради само о једној споредној, а познијој варијанти правога текста чији први стих наводи Св. Настасијевић. Значи, постоји и трећа песма која описује најбољи момачки лов и улов. И тај текст је онај прави: *Сву ноћ идох, ништа не украдох*. Њен потпун текст, и поред обиља текстовних и мелографских записа, налазимо у два бележења: учитеља Тодора Бушетића и Стевана Ст. Мокрањца (из Левча)¹⁵, и друго у запису Миодрага Васиљевића (из Лесковца).¹⁶ Па да и њих напоредо саопштимо:

¹⁴ В. Ст. Карацић: *Српске народне пјесме*, (женске), Беч 1841, књига прва, бр. 432. Напеп записао и објавио В. Р. Ђорђевић, Народна певанка, Београд 1926, 132.

¹⁵ Стеван Ст. Мокрањац, *Етномузиколошки записи*, (Сабрана дела, том 9), приредио Д. Девић, Књажевац – Београд 1996, бр. 87

¹⁶ М. Васиљевић: *Народне мелодије Лесковачког краја*, Београд 1960, бр. 194.

Сву ноћ крадох, ништа не украдох,
 Кад би зора, украдох девојку.
 Одведох је у гору зелену;
 Везах коња за јелу зелену,
 А сокола за јелову грану;
 А ја легох санак да боравим.
 Сан боравих летњи дан по подне;
 Кад се дигох, нигде никог нема.
 А ја шетах до Новог Пазара,
 Кад – девојка по Пазару шета.
 Коња даје за добра јунака,
 А сокола за јуначке очи.
 (Левач)

Сву ноћ оди, ништа не наоди
 Кад би зора, девојче украдо';
 Украдо' га из мајкине черге,
 Пренесо' га татку преко кућу,
 Одведо га у гору зелену.
 Врза коња за јелу зелену,
 А девојче за ту десну руку,
 Па си лего' мало да преспијем.
 Кад се диго', нигде ништа нема.
 Кад погледам: девојче побегло,
 Кад погледам: коња ми однело!
 Терам трага до Белога града.
 Кад ујутро у Београд рано;
 Кад погледам: девојче се шета,
 Кад погледам: и коња си води,
 Коња води, коња препродава.
 (Бабичко, околина Лесковца)

Сву ноћ кра-дох, ни-шта не у - кра-дох, ни-шта не у - кра-дох.

СВУ НОЋ ХОДАХ.

Allegretto. Темнић.

Сву ноћ хо - дах ла - до ла - до, ни - шта не - у кра - до.

Кад би зора украдо девојку,
 Изведо ју горе на планину;
 Ђења веза за јелу зелену,
 А сокола за јелову грану,
 А девојку за дијесну руку

Па ја лего санак да боравим,
 Нешто мало летњи дан до подне.
 Кад се диго нигде ништа нема
 Нити коња за јелу зелену
 Нит' сокола на јелову грану
 Нит' девојке за дијесну руку.

ВАРИЈАНТА ГОРЊЕ ПЕСМЕ.

Moderato. Лесковачка околина.

Сву ноћ хо - ди ни-шта не у - кра-до' мо-ре сву ноћ хо - ди ни-шта не у - кра-до.

Свет. Настасијевић је текст ове песме пронашао у селима, у околини Чачка, али је напоменуо: „Нисам се распитивао да ли је ова мелодија рођена у поменутиим селима (из околине Чачка) или је донета из неких других крајева Србије, а још мање бих могао да тврдим или претпостављам: како

је стигла до Беча и до гигантског композитора Бетовена... Ја сам ову исту народну мелодију искористио као главни мотив за моју комичну оперу *Зачарана воденица*, у којој исто тако главни јунак, сеоски младић, краде девојку, али са успехом.¹⁷ Да је Настасијевић прегледао збирке наших мелографа и фолклориста наишао би на велики број записаних текстова и напева ове песме. Тај посао је тегобан, па ни сам нисам успео да пронађем и овде изнесем све записе, али прилажем, примера ради, да се види њихова бројност и учесталост.¹⁸

Ти записи су из готово свих области Моравске Србије. Запис Ст. Ст. Мокрањца је из Левча, певао му је учитељ Тодор М. Бушетић. Плодни мелограф В. Р. Ђорђевић записао је више напева ове песме, у Темнићу, у Лесковачкој околини. У Крајини је Ж. Станковић записао напев ове песме из Шаркамена. Коста П. Манојловић је у Источној Србији записао напев у селу Великом Јовановцу. Плодни српски мелограф М. А. Васиљевић записао је напев са текстом у неколико својих књига; у Бијелом Пољу, у Лесковачкој околини, чак пет пута: села Бабичко, Губеревце, Накривањ, затим у Лесковцу и Грделици, најзад у Иванграду, у Црној Гори. Постоје осим мелографских записа и текстовни записи од којих је занимљив онај учитеља Михаила Ст. Ризнића записан у Ресави и Браничеву у певаном облику са посебно изграђеном строфом:

Сву ноћ идо', ђидо,	Кад би зора, ђидо,
Сву ноћ идо', млади ђидо	Кад би зора, млади ђидо,
Ништа не украдо!	Украдо' девојку!
Ништа не украдо'!	Украдо' девојку!
Па је бацих за собом на коња!	
Однесох је двору господскоме,	
Па је љубим док зора заруди,	
Она мене кад год се пробуди! ¹⁹	

¹⁷ Св. Настасијевић, *Наведени оглед*, 29, 32. У његовом огледу приложен је прерађени напев за потребе његове опере.

¹⁸ Мелографски записи: 1. Т. М. Бушетић, Ст. Ст. Мокрањац: *Српске народне песме и игре, с мелодијама из Левча*, Београд, СКА, Српски етнографски зборник, књига трећа, 1902, бр.39; 2. В. Р. Ђорђевић: *Српске народне мелодије*, Јагодина 1907, св. III, стр. 12, два напева; 3. Ж. Станковић: *Народне песме у Крајини*, Београд (САНУ – Музиколошки институт), 1951, бр. 35 (снимак у Радио-Београду); 4. К. П. Манојловић: *Народне мелодије из Источне Србије*, Београд (САНУ – Музиколошки институт), 1953, бр. 93; 5. М. А. Васиљевић, *Народне мелодије из Санџака*, Београд (САНУ – Музиколошки институт), 1953, бр. 64; 6. Исти: *Народне мелодије Лесковачког краја*, Београд (САНУ – Музиколошки институт), 1960, бр. 194-198 (5 напева); 7. Исти: *Народне мелодије Црне Горе*, Београд (Музиколошки институт), 1965, бр. 149.

¹⁹ М. Ст. Ризнић: *Мамачке седељачке песме*, у: Седељке, један народни обичај из Источне Србије, „Браство Св. Саве“, VI, 1893, 117–118. И други текстовни записи: Аноним, *Кића*, (Ниш)1908, бр. 5; Д. М. Ђорђевић: *Народне песме из Лесковачке области*, Београд (САНУ), 1990, бр. 319.

У заоставштини конзула Милојка В. Веселиновића (у САНУ) постоји текстовни запис исте песме и из Македоније.

Наслов по првом стиху *Сву ноћ идох ништа не украдох*, како га је навео Свет. Настасијевић није увек и у свим записима исти. Тако у запису Ст. Ст. Мокрањца гласи: *Сву ноћ крадох, ништа не украдох*; код В. Р. Ђорђевића: *Сву ноћ ходах* (припев: ладо, ладо) *ништа не украдох* или *Сву ноћ ходи' ништа не украдо', море*. Прота Ж. Станковић бележи: *Ваздан ходих, ништа не находих*, а К. П. Манојловић *Суноћ седе, ништо не украдо', леле!* У записима М. А. Васиљевића: *Сву ноћ лових, ништа не улових* (у Бијелом Пољу и у Иванграду), а у Лесковачкој околини: *Сву ноћ оди', ништа не наоди* и *Сву ноћ одо', ништа не украдо'*. Где поред првог стиха стоји и припев: *ладо, ладо*, показује да је некада песма извођена и као краљичка, а то указује на старину њеног напева и текста. Али, која је њена старина кад су сви и текстовни и мелографски записи с краја XIX и прва половине XX века? Одиста, немамо старије записе, бар из друге половине XVIII века, како би могли да тврдимо да је песма била позната великом Л. В. Бетовену. Осим оног почетног текста од пет стихова из 1763. године, записаних у барокној рукописној *Песмарици Теодора Добрашевића*, имамо још нешто – прототип једне старије песме из *Ерлангенског рукописа* (1720) на основу које је изведена млађа песма *Сву ноћ ходих, ништа не украдох*, која се певала по свим областима Србије, што нам сведоче наведени текстовни и мелографски записи. Овде мислим на текст песме бр. 36 из *Ерлангенског рукописа*, која гласи:

Просих девојку за три године,
Не дадоше ју ни за четири.
Оседлах коња, јоште с вечера,
Узе' сокола на десну руку,
А бојно копље у леву руку,
А мор-ферецу на десно раме,
Паке отидох кроз црну гору,
Кроз црну гору на ‹ладну воду.
Али на води душа девојка.
Везах коња за виту јелу,
Преслоних копље уз виту јелу,
Пусти сокола на виту јелу,

Узе' девојку за белу руку,
Те је отведох под виту јелу,
Дори је љубих, дори је грлих
Месец ми сађе, сунце изађе,
Љуто тужила добра девојка:
„Авај ле мени, до мила Бога!
Како ћу јадна мајки лагати!
Мене ће моја мајка карати.“
(Ја) мумак рекох доброј девојки:
„Мучи не плачи, срдце девојко!
А ја ћу јунак теби казати,
Како ћеш твојој мајки лагати...(итд.)

Силовану и обљубљену девојку, јунак шаље њеној мајци, која не прима њено оправдање, па јој говори: „Не лажи, кучко, нећери моја / то не би, кучко, из горе јелен / већ би добар јунак иза града.“ Мајка препознаје јунакову освету кога је одбила и сад скрушено говори: „нека те води, нека

те љуби / зашто је јунак много просио / а ја те нисам за њега дала / а сада си се сама удала.“

Поред свих разлика између старије песме *Просих девојку за три године*, из *Ерлангенског рукописа* (записана око 1720, а настала свакако много раније) и првог текста песме *Сву ноћ ходих, ништа не украдох*, за коју тврди Свет. Настасијевић да је њена мелодија била позната Бетовену, а која је коришћењем неких мотива из прве песме свакако била позната у првој половини XVIII века, истичу се три упадљиве сличности: прва, исповест јунака исказана у првом лицу; друго, оружје јунака и треће, гора и вита јела на коју то оружје оставља, као и обљуба девојке испод вите јеле, коју је трипут залуд просио. У првој епско-лирској песми, у ређем симетричном десетерцу озбиљно и реалистички исприповедан је један догађај отмице; у другој песми, испеваној у несиметричном десетерцу приказана је ведрије отмица са праведнијим завршетком: силом обљубљена девојка пробуди се раније, заплени коња и сокола и продајом надокнађује силом одузету невиност. Најбољи лов, али и најбоља (на)плата! Отуда је ова друга романца *Сву ноћ ходих, ништа не украдох*, преузевши део сижеа и неке мотиве старије песме из *Ерлангенског рукописа*, постала популарнија, ближа народном поимању отмице и тако прекројена дуго се певала на седељкама, посебним народним скуповима више од два века. Њено простирање у свим крајевима Моравске Србије где се певала, довољно сведочи да је настала од непознатог певача половином XVIII века, пре него што је дошла до музичке клавирске обраде у сонати Лудвига Ван Бетовена.

3. Како и када је Бетовен дошао до мелодије српске песме “Сву ноћ ходих, ништа не украдох”?

Како да спојимо неспојиво? И да објаснимо: када, како и где је композитор Лудвиг Ван Бетовен могао да чује, запише српску народну мелодију од песме *Сву ноћ идох, ништа не украдох* и искористи је за своју клавирску сонату названу (енглески: *The hunt*, немачки: *Jagten* = *Лов*, *Најбољи лов*), што добро означава и сам сиже српске народне песме, настале негде половином XVIII века. Да бисмо тај проблем решили мора се бар делимично користити Бетовенова биографија. Неки биографски подаци нуде нам симпатично и занимљиво решење. Млади Л. В. Бетовен као већ признати и талентовани пијаниста-виртуоз појавио се у Бечу 1791. године. Као и свака популарна личност сусретао се са много обожавалаца, правио многа познанства, мушка и женска, наступајући у отменим домовима угледног бечког грађанства. Ту је упознао и своју рану љубав, лепотицу из Келна, *Јохану вон Хонрат* (*Maria Sibilla von Honrath*, 1770 – 1823). Међу њима се појавила симпатија, а потом и озбиљна љубав

праћена сталном преписком која је сачувана. Јохана се надала и чекала све до 1795, али љубав није крунисана браком. Било је више разлога што се млади Бетовен није одлучио за брак. Један је и ратно стање 1791. године кад су заратили Аустрија и Француска. Године 1795. ујесен Јохана (звана и Жеанета) удала се за капетана Карла фон Грета (Carl von Greth, 1754 – 1827), који је био племићког порекла. Видна је разлика у годинама двоје супружника (16 година), што нам казује да су њу удали, иако је она и даље тајно волела Бетовена. Пошто је Карл био у војној служби, већи део своје војничке каријере провео је у Славонији (Нова Градишка) и Срему (1795 – 1796), а са њим и супруга Јохана. Њихово боравиште је било у селу Голубинци у Срему у једном до данас очуваном дворцу, Шлос. Боравили су ту у невреме, када се у Срему појавила позната Иришка куга око које су били запослени сви аустријски пукови, па и капетан Карл вон Грет, подижући санитарски кордон, како се епидемија куге не би проширила и дубље у друга места.²⁰ Биографи су записали да се Бетовен у преписци са Јоханом интересовао где су Голубинци и замак Шлос. Они пишу да у његовој преписци „постоји Жанетино писмо са детаљним нацртом пута (од Беча) до Голубинаца и изгледом дворца Шлос.“ То нам говори да је млади Бетовен желео да дође у Срем, у Голубинце да још једном види Јохану, да ли као породични или тајни гост? Да ли га је страшна вест о куги спречила или је он долазио тајно да још једном сретне своју прву љубав Јохану коју никад није заборавио?

Од Беча до Голубинаца у Срему постојала су два пута: копнени и водени. Копнени пут (Љубљана – Загреб – Пожега – Градишка – Митровица), дилижансом, тих година је морао бити строго контролисан због куге, а водени, Дунавом (Беч – Пешта – Нови Сад – Земун) био је у оптицају. Записано је у једном документу из тога доба да је постојала „trgovačka firma ‘Dellazia Dominicus und Brighenti Andreas’ у Већу, која је добила од cara Josifa II povlasticu за увођење речне brzovozne поште на Dunavu, од Већа, преко Budimpešte, Zemuna, Beograda i drugih gradova на Dunavu до Galca.“²¹ Повластица је издата 1787. на 12 година. Акт нам казује да су лепим плавим Дунавом пловили и други бродови, јер тај пут био је ван кужне опасности.

Дворац Шлос у Голубинцима, који је за војне потребе подигнут око 1767. године и у коме су имали смештај највиши официри углавном Петроварадинске регименте, налазио се у центру села. Голубинци су раскрсница путева између Инђије и Пећинаца (10km), Старе Пазове и Руме (22km) и Пећинаца и Старе Пазове (10km). Ближи су Дунаву, али су у вези и са Савом. Поток Луково и Голубиначки канал повезани су

²⁰ Иришка куга у Срему захватила је следећа села: варош Ириг, Крњешевци, Нерадин, Јазак, Гргетег, Бановци, Ривица, Крушедол (Крушедолски Прњавор и Пуста).

²¹ Т. Ж. Илић: *Београд и Србија у документима архиве Земунског магистрата, од 1739. до 1804. године*, Београд 1973, књига I (1739 – 1788), 700–701.

са Дунавом, тако да је на Дунаву према Голубинцима постојала мала пристанишна постаја, а одатле се коњском запрегом поред канала и потока лако стизало у Голубинце село познато по бројним леглима дивљих и питомих голубова. Бетовена, ако је долазио у Голубинце на сусрет својој Јохани, није занимао лов на голубове или пак јелене, него да види где сад његова љубав пребива. У то време Голубинци су били насељени српским становништвом, како староседеоцима, тако и новим досељеницима и избеглицама из Србије. Бетовена је професионално могло занимати шта Срби свирају и певају. Једну мелодију српских досељеника је могао запамтити и у преводу сазнати сиже песме: лов и шта је најбољи лов. Ту, у Голубинцима, у последњим годинама XVIII века могло се спојити неспојиво, могао је Бетовен забележити српску народну мелодију која се шест пута у варијацијама појављује у његовој клавирској сонати званој *Ловачка*, компонованој 1802. године у Бечу.

Плавокоса Јохана је с мужем боравила и у Градишки (1796 – 1798), и у Загребу (1813), и најзад у Темишвару (1823 – 1827) где је њен супруг Карло постао заповедник тврђаве и где су обоје дочекали крај живота. Јохана, прва љубав младог Бетовена преминула је доласком у Темишвар 1823. године и сахрањена у катедрали пијариста. Темишварски период Јохане, коју је волео Л. В. Бетовен, Румуни су с поносом и љубављу обрадили у једном лепом документарном филму, који се може у целини видети на интернету: *Lubiri impossibile: Beethoven si Jeannette D' Honrath* (2014), сценарио Брндуша Арманка (Brîndușă Armanca). Код нас засад показују само дворац Шлос у Голубинцима, прилично изнутра руиниран, али још се држи. Кажу, биће то музеј који ће да буде посвећен једној неоствареној љубави плавокосе Јохане и Бетовена. И где је, можда, Бетовен записао прве тактове српске народне мелодије, свој (у)лов, ухваћен и компонован у једној, у свету цењеној – *Piano Sonati...*

Ђорђе Д. Перић

Кључне речи: Српска народна мелодија, соната Бетовенова, Лудвиг ван Бетовен, Светомир Настасијевић.

Dorđe D. Perić

COMPOSER SVETOMIR NASTASIJEVIĆ'S
FORGOTTEN STUDY AS INSPIRATION:
A TRADITIONAL SERBIAN FOLK TUNE IN A BEETHOVEN'S SONATA

The study poses three main questions and provides answers to them: how, when and where did Beethoven hear and record an 18th-century Serbian folk tune which he later used as a model for the musical variations featured in his Piano Sonata (Op. 31, No. 18, widely known as “The Hunt“)?

The Serbian composer Svetomir Nastasijević noticed that the said Beethoven's sonata used the Serbian melody six times. Nastasijević presented the sheet music for the Serbian folk song titled “Svu noć idoh, ništa ne ukradoh“ [All Night I Roamed, No Thing I Stole], which he had heard in the villages near the Serbian town of Čačak. The author of this study uses the song's first verse to reconstruct the entire lyrics, introducing numerous textual and melodic variants from all over Serbia. Finally, he puts forward the claim of Beethoven's biographers that in 1795/6, Beethoven paid a secret visit to the village of Golubinci in Srem, then a part of the Military Frontier, after having inquired about it in one of his letters, since his early love Johanna von Honrath (1773-1823) resided there, in the Schloss manor house, already married to Captain Carl von Greth, a nobleman (1754-1827). During his stay in this village, he wrote down the sung version of this folk song, which he later reworked in his sonata.